

Takács Béla

Humánium és hivatás

Száz éve született Szabó Gyula

Szabó Gyula, a Sárospataki Református Kollégium Gimnáziumának egykor nagyhírű igazgatója 1905. november 22-én született a mai Szlovákiához tartozó Ung megyei Csicsserben. A kurtanemes Szabó-család tagjai közül egyik-másik vezető szerepet játszott a falu és az egyházközség életében. Önéletrajzában írja: *„Családunkban régi tradíció volt, hogy egy-egy fiút, nemzedékről-nemzedékre elküldtek Patakra tanulni. Így kerültem én is Patakra 1916 őszén, tanítónk Bóczér István és lelkipásztorunk, dr. Magda Sándor ajánlatára és biztatására.”*

Az ősi pataki gyakorlat elevenedik fel Szabó Gyula önéletrajzának sorai nyomán: lelkipásztor és tanító ajánlja a szülőknek, hogy adják be diáknak az eminens tanulót a pataki iskolába. A történelem folyamán sok száz parasztyerek indult el az ország különböző részeiről a Kollégium felé, hogy többre vigye, mint az apja. Nem a faj, a néptől való elszakadás motiválta ezt az igyekezetet, hanem a kiválasztódás szép törvénye: tovább tanulni, magasabb szinten szolgálni azt a népet, ahonnan származott.

Szabó Gyula első otthona Patakon Novák Lajos teológiai tanár gárdája lett. Később két évig a Darab-, a Rehó-, majd a Deák-gárdában, és rövid ideig a Maklár-gárdában is lakott. A legkedvesebb tanárai Karádi György, Csontos József és Batta István voltak. A gimnáziumban jeles tanuló volt, de az érettségén két tárgyból, latinból és természetrajzból, csupán jót kapott. Vakációi – mint annyi más hozzá hasonló parasztyermeknek – munkával teltek. *„Rendszeresen segítettem az otthoni mezői munkálatokban, kaszáltam, arattam, csépeltem.”* – írja.

1924 szeptemberében beiratkozott a pataki teológiai akadémiára. Tanárai előtt már felvételkor említette, hogy idővel szeretné megszerezni a tanári oklevelet is, mert első-sorban a nevelői, oktatói munka iránt érzett magában kedvet és elhivatást. A teológiára azért iratkozott be, mert lelkipásztora is akart lenni a reá bízott ifjaknak. A teológus Szabó Gyula indexe meglehetősen unalmas, mert szinte kivétel nélkül jeles és kitűnő osztályzatot találunk benne. Ezeket a szép eredményeket akkor értékelhetjük igazán, ha tudjuk, hogy teológus éveit menekült diákként töltötte Patakon. Szülei és testvérei a Csehszlovákiához csatolt szülőfaluiban maradtak, ő csak szökve juthatott el hozzájuk. A határátlépések izgalmai később is felbukkantak rossz álmaiban.

A lelkészképesítő vizsgák sikeres letétele után egy időre megvált Pataktól, hogy a régi diákokhoz hasonlóan külföldi egyetemeket látogasson. Az angol nyelv iránti rokonszenve már teológus korában megmutatkozott. Az óraadó Forgács Gyula pataki lelkipásztor ösztönzésére határozta el magát, hogy mint ösztöndíjas Edinburgh-be megy. 1928-ban elnyerte a skót református egyház ösztöndíját, és az Edinburgh-i kollégium diákja lett. Itt nemcsak a teológiai előadásokat hallgatta, hanem járt a filozófiai és pedagógiai szakkokra is. Külföldi útjáról hazatérve a pataki iskola anyagi támogatásával beiratkozott a Pázmány Péter Tudományegyetemre angol-latin-történelem szakos tanárjelöltnek. Alig végezte el az egyetemet, amikor 1930-ban a minisztérium egy évre Aberdeenbe küldte angol nyelvi tanulmányainak folytatására. Itt

nyelvészeti, irodalmi, filozófiai és pedagógiai tanulmányokkal foglalkozott. Szabó Gyula azonban csak fél évet tölthetett külföldön, mert a pataki iskolának szüksége volt rá. Ennek az a magyarázata, hogy 1930 szeptemberében lerakták a pataki Angol Internátus alapkövét, s az intézmény, egy év alatt felépülve, a következő tanév elején megnyitotta kapuit. Szabó Gyula azzal az ígérettel, hogy az egyetemi tanulmányait itthon befejezheti, visszatért Sárospatakra, és 1931 szeptemberében elfoglalta tanári állását. Angol és magyar nyelvet tanított különböző osztályokban. Neve ettől kezdve összeforrt az Angol Internátus és az angol nyelvoktatás történetével. Az intézmény létrehozásával a pataki iskolának az volt a célja, hogy olyan református magyar ifjakat neveljen, akik szigorú valláserkölcsi alapon állva, a nemzeti műveltség történeti fejlődésének eredményein iskoláztatva, az angol nyelvi készségük és a sportokban való gyakorlottságuk révén az angol felső iskolák egyenjogú rendezés hallgatói és külföldön a magyar nemzeti érzés értékes munkálói lehessenek. Ebbe a nagy munkába kapcsolódott be Szabó Gyula. 1934-ben megnősült: feleségül vette szülőfaluja lelkipásztorának, a későbbi felvidéki református püspöknek, Magda Sándornak a leányát, Saroltát.

Az 1934-es év más szempontból is jelentősnek bizonyult életében: a nyugdíjba vonuló Elekes Imre helyett, 29 évesen, megválasztották az Angol Internátus igazgatójává. A nyelv tanításában olyan eredményeket ért el, hogy a növendékek angol nyelvű színelőadásokat tartottak, önképzőkört alapítottak, sőt angol nyelvű újságokat szerkesztettek. Egy 1937-ben Patakra érkező brit parlamenti képviselő ezeket mondotta: „*Legnagyobb élményem magyarországi tartózkodásom alatt kétségkívül a sárospataki látogatásom volt. Nagy-Britannián kívül sehol nem láttam ilyen jól megvalósított angol nevelést, mint Patakon.*” Ennek nyomán Szabó Gyula 1937-ben három hónapos tanulmányútra Cambridge-be utazhatott, ahol továbbképző tanfolyamon

vett részt. Visszatérése után még nagyobb erőfeszítéseket tett az angol nyelv tanítása érdekében. Erről a munkáról a külföldi lapok is megemlékeztek, hasonlóképpen az angol nyelven előadott Shakespeare-előadásokról is. 1939 tavaszán újra három hetet töltött Angliában. Ez volt az utolsó külföldi útja, mert többet nem távozott el Patakról, kivéve 1951-et, amikor az édesanyja temetésére ment át Csehszlovákiába.

A második világháború viharai 1944 végére elérték Sárospatakot is. Aki tehette, menekült nyugat felé. Szabó Gyula azonban itthon maradt. Ahogy nem hagyta el Patakot a háborús időkben, éppúgy ragaszkodott az iskolához a békés állapotok bekövetkezése után is. Ezt azért hangsúlyozzuk, mert 1946-ban a vallás- és közoktatásügyi államtitkártól bizalmas levelet kapott, amelyben az államtitkár felajánlotta számára a debreceni tankerületi főigazgatói állást. Az államtitkárnak további tervei is lehettek vele, mert levelének utolsó mondata így hangzik: „*Szeresd a magyar nevelés ügyét általánosságban és úgy, mint Sárospatakot, és gondoldj arra, hogy a debreceni főigazgatói székből könnyebben tudnálak oda hozni, ahol én is szívesebben szeretnék látni.*” Szabó Gyula azonban Patakon maradt, és 1947-ben, Tárczy Árpád lemondása után, az iskola főhatósága őt választotta meg a gimnázium igazgatójává. Urbán Barnabás közigazgató e szavakkal köszöntötte: „*Kipróbált munkássága, jelleme, bölcsessége, tudása és egész egyénisége a legteljesebb biztosíték számunkra, hogy méltó utód került a megüresedett tisztségbe.*” Szabó Gyula igazgatóvá történt megválasztásával egyidejűleg lemondott az Angol Internátus vezetéséről, helyette Maller Sándort bízták meg az igazgatói teendők ellátásával.

Mozgalmas, népünk történetében, társadalmi életünk fejlődésében súlyos változásokat hozó korszak elején vette át az igazgatói tisztelet Szabó Gyula. A kezdeti időkben még érvényre juthattak a pataki főiskola angol orientációs hagyományai, még működhettek született angol tanárok az Angol Internátusban,

a gimnáziumban. 1947-ben a British Council pedagógus tagjai, angol vendégek, háromhetes angol nyelvi és művelődési tanfolyamot tarthattak Sárospatakon. A növendékek angol nyelvű színelőadást rendeztek a városban, sőt Budapesten is, időnként angol, amerikai zászló lengett a főiskola homlokzatán, mert a követek itt tartózkodtak. Szabó Gyula azonban bölcs előrelátással megérezte, hogy ez az út előbb-utóbb lezárul a pataki iskola előtt. Az 1948. február 18-án tartott értekezlet megnyitó beszédében kijelentette: *„Iskolánk eddig is sokat tett a demokrácia célkitűzéseinek munkálásában, de még határozottabban ki kell nyilvánítanunk és meg kell bizonyítanunk minden munkánkkal, hogy iskolánk a demokrácia mellett áll, s annak ügye a mi ügyünk is. A haladás útját kell járnunk teljes szívvel és odaadással, mint ahogy őseink is mindig ezt tették. Igyekezzünk azért a demokrácia szolgálatában végzett és végzendő munkánkat még eredményesebbé tenni. A múlt dicsőségének és szolgálatainak puszta emlegetése nem viheti előbbre az életet. A nevelők építő, hívő, új utakat kereső és heroikus lelkületével kell szolgálnunk a magyar életet, jobban mint valaha.”*

Megérzése igaznak bizonyult. 1950-ben államosították a tanítóképzőt, 1951-ben bezárták a teológiát, s végül 1952-ben államosították a Sárospataki Református Kollégiumot és gimnáziumát is. Ez oly nagy lelki megrázkódtatást jelentett számára, hogy életében először gondolt arra, elköltözik Patakról. A kollégium iránt érzett szeretete és ragaszkodása azonban erősebbnek bizonyult. Elhatározta tehát, hogy tanártársaihoz hasonlóan tovább szolgálja azt az intézményt, amely – ha más formában is – de csak a pataki iskola maradt, s a tudomány e fellegvárában volt mit megőrizni.

Amikor Szabó Gyulát az államosított pataki gimnáziumban az iskola felsőbb szervei igazgatóhelyettesként, illetve tanárként alkalmazták, nyilván az az elgondolás vezette őket, hogy a gimnáziumnak szüksége van egy tapasztalt, az intézmény ügyeit minden vonatkozásban jól ismerő munkatársra. Nála megfelelőbb személyt aligha találhattak volna erre a tisztségre, s ő ezt a feladatot a legteljesebb mértékben betöltötte. Kitűnik ez azokból a nyilatkozatokból, amelyeket a pataki gimnázium igazgatói munkájának értékelése során tettek. 1966-ig végezte a tanítás és az igazgatóhelyettesi teendők felelősségteljes munkáját, s az év végén leköszönt. Szerénységére jellemző, hogy a vele együtt nyugdíjba vonuló tanártársai számára rendezett összeövetelen sem vett részt, nem akarta, hogy őt bármilyen formában is ünnepeljék. A sok munkával eltöltött 35 év után kissé megfáradva kezdte el a pihenést a pataki iskola szomszédságában, a Szemere utcában. Életének több mint fele a kollégium szolgálatában folyt le, a nyugalom éveit is a közelében akarta tölteni. Pihenése nem meddő szemlélődés volt. Talált magának munkát, elsősorban angoltudását szerette volna minél több pataki tanulónak továbbadni, ezért magánórákat adott. Egészségi állapota kielégítő volt, de az évek múlásával egyre fáradékonyabb lett. Korábbi műtétje következtében szervezete lassanként leromlott, régi, zömök, erőteljes alkata megtört.

1972. február 2-án hirtelen és váratlanul halt meg. Kívánsága szerint a pataki református templomból temették, és ugyancsak végakaratára szerint csupán egy bibliai ige és imádság hangzott el koporsója mellett, a 90. szoltár két versén kívül. Életútja az utókor számára a pataki iskoláért mindig tenni akaró, pataki diákmúlttal, kiváló szaktudással, mély emberiséggel rendelkező, a történelmi idők szükség-szerűségét felismerő felelős pedagógust és intézményvezetőt példázza.

(1997)